

tuo Christianis objicerent, Christum a Pilato vere crucifixum, et necatum fuisse: nulla ergo fuit causa, cur Justinus exemplum Incarnationis adderet ad probandum Christum habuisse veram carnem. Præterea, si Eucharistia nihil esset nisi panis significans carnem Christi, nihil inde concluderetur contra Marcionem: nam diceret ille Christum habuisse carnem phantasticam, et apparentem, et eam significari per Eucharistiam; ideo veteres non probant ex signo isto Eucharistiae, Christum habuisse veram carnem, sed probant et communi sententia, et fide Ecclesiae, quæ erant, Eucharistiam esse vere carnem Salvatoris. Quocirca (ut dicit Ignatius) heretici illi simpliciter repudiabant Eucharistiam. Denique Justinus comparat Eucharistiam cum Incarnatione, quoad modum, quo utrumque factum est: dicit enim eo modo per preces verbi Dei panem fieri Eucharistiam, et tunc esse carnem Christi; quomodo per verbum Dei, id est, per virtutem, seu imperium Dei, Incarnatio facta est. At si Eucharistia non esset corpus Christi, nisi significative, non esset opus ulla prece consecratoria, sed satis esset prima institutio Christi: unde etiam Calvinistæ nullam adhibent consecrationem. Ergo Justinus, qui scribit panem Eucharistiae fieri corpus Christi per preces verbi Dei, credebat Eucharistiam non esse solum figuram, sed reipsa corpus Christi.

Quod autem Martyr cavillatur, consecrationem apud nos non fieri prece, sed verbis illis: *Hoc est corpus meum*, nimis leve est, quia (ut supra sæpe ostendimus) sancti Patres vocant mysticas preces omnium Sacramentorum formas, etiamsi non videantur habere formam præcæ; quia omnes illæ formæ, quocumque modo pronuntiantur, continent invocationem Dei, cujus virtute Sacramenta, et eorum effectus producuntur.

Videamus nunc quid Petrus Pseudomartyr afferat pro suo errore ex vero Martyre Justino. Duo igitur argumenta profert. Unum, ex hoc ipso loco a nobis citato, quod Justinus dicat, panem Eucharistiae alii corpora nostra: hinc enim colligit verum esse panem in Eucharistia, non autem corpus Christi, nisi significative, non enim corpore Christi aluntur corpora nostra, sed animi tantum. Eandem objectionem facit Boquinus in libro de cœna Domini, sed Petrus Martyr proponit alte-

(1) Joan VI, 55.

rum ex Dialogo cum Tryphone, ubi Eucharistiam vocat Justinus panem, et poculum.

Sed hoc posterius jam supra refutatum est. Ad illud prius respondeo dupliciter. Primo illa verba: « Ex quo carnes nostræ per mutationem aluntur », esse periphrasim panis, ex quo conficitur Eucharistia, ut sit sensus: Cibum ille, ex quo carnes nostræ alii solent, cum prece mystica consecratur, efficitur corpus Christi. Neque obstat, quod Justinus prius meminerit consecrationis, quam dicat ex eo cibo alii carnes nostras: nam non dicit ipse, ex pane consecrato alii carnes nostras, ut adversarius contendit, sed dicit, per consecrationem cibum illum, ex quo carnes nostræ aluntur, fieri corpus Christi.

Secundo respondeo, non esse novum apud veteres, ac præsertim Irenæum, Hilarium, Nyssenum, Cyrillum, et alios, ut Eucharistia dicatur alere corpora nostra. Sed non intelligunt Patres, cum hoc dicunt, Eucharistia nutriti, vel augeri mortalem substantiam corporis nostri: sic enim facerent Eucharistiam cibum ventris, non mentis, quo nihil absurdius fingi potest: sed intelligunt, ut postea videbimus, per Eucharistiam alii corpora nostra ad immortalitatem, id est, suscipere ex contactu carnis Christi vim quamdam, seu dispositionem ad gloriosam resurrectionem, et vitam immortalem; id quod ex verbis illis deducunt Joan. VI: *Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, et ego resuscitabo eum in novissimo die* (1). Sed de Justino hæc tenent.

CAPUT V.

Testimonium S. Pii I Papæ.

Jam vero Pius Papa I. qui eodem tempore sedit in Pontificatu, quo Justinus florebat, statuit prænam satis gravem in eos, quorum negligentia aliquid dominici sanguinis in terram, vel etiam super altare decideret: justisque locum lambi, radi etc. ut patet ex Gratiano de Consecratione distinct. 2. canon. Si per negligentiam, et ex lib. I. decreti Yvonis, et lib. V. Burchardi. Quamvis autem non habeamus nunc epistolam ipsam Pontificis, tamen satis probabile reddit hoc testimonium,

tum auctoritas Yvonis, Burchardi, et Gratiani; tum etiam, quod legamus in Tertulliano, Origene, Cyrillo, et aliis, qui proximi fuerunt iis temporibus, summam diligentiam adhiberi solitam in Ecclesia, ne quid Sacramenti hujus illo modo in terram decideret. Testimonia Tertulliani, Origenis, et Cyrilli, infra suo loco ponentur.

Porro ista cautio argumentum est evidens fidei antiquorum. Si enim panis Eucharistiae non esset corpus Christi, nisi representative, non esset adhibenda major diligentia, ne caderet in terram, quam ea sit, quam adhibemus, ne sacra Biblia in terram cadant, aut imago aliqua Christi, aut aqua Baptismi, aut quam adhibebant Hebræi in conservando manna, aut agno paschali. Quis autem audivit unquam debere lambi, aut radi terram, ubi cecidisset eodem Evangelii, aut imago, aut manna, aut aqua Baptismi? Ad hoc testimonium, non legi adversariorum responsum.

CAPUT VI.

Testimonium sancti Irenæi.

Sequitur Irenæus, qui eodem sæculo floruit, quo Justinus, licet paulo posterius. Is igitur in lib. IV. contra hæreses, cap. 34. disputans contra hæreticos, qui negabant Christum esse Filium Creatoris, et Creatorem mundi hujus, ita loquitur: « Quomodo autem constabit eis, eum panem, in quo gratiæ acta sint, corpus esse Domini sui, et calicem sanguinis ejus, si non ipsum fabricatoris mundi Filium dicant, id est, Verbum ejus, per quod lignum fructificat, defluunt fontes, dat primum quidem fœnum, post deinde spicam, deinde plenum triticum in spica? » Ex hoc loco nos tale argumentum facimus. Irenæus probat Christum esse Creatorem, ex eo, quod panis per consecrationem fit corpus Christi: igitur credebat reipsa, et non sola significatione mutari panem in corpus Christi; nam mutatio realis requirit plane omnipotentiam Creatoris, non autem impositio nove significationis.

Respondet ad hoc argumentum Petrus Martyr, libro contra Gardinerum, objecto 62. et 137: Irenæum non probare Christum esse Filium Creatoris, vel Creatorem ex transmutatione panis in corpus suum, sed ex eo,

quod utitur pane ad corpus suum significandum, et quia Patri gratias agit, cum pane illo utitur: non enim decebat, ut Filius illius Dei, qui est contrarius Creatori, uteretur rebus adversarii sui, et de illis Patri suo gratias ageret.

At contra; nam in primis argumentum ex usu rerum Creatoris fecerat Irenæus in proximis verbis superioribus: dixerat enim solum Ecclesiam recte offerre Deo oblationem cum gratiarum actione ex creatura ejus; hæreticos autem offerre non posse, cum non agnoscant eum esse Creatorem. Quid ergo opus erat, ut rursus idem argumentum repeteret? Adde, quod illa verba: « Quomodo autem constabit eis etc. » indicant novum argumentum inchoari; alioqui dixisset: Quomodo enim, si hæc ratio ad argumentum præcedens pertineret. Deinde, Irenæus hoc loco ex Eucharistia probat Christum non solum esse Filium Creatoris, sed etiam ipsum Creatorem, cum ait, non posse constare panem Eucharistiae esse corpus Domini sui, nisi fateantur ipsum esse Verbum illud, per quod lignum fructificat, defluunt fontes etc. At hoc argumentum nihil concludit, nisi ponamus veram, et realem mutationem in pane fieri. Posset enim Christus uti pane ad corpus suum significandum, etiamsi non esset Creator illius panis; quemadmodum nos utimur hedera, quam non creavimus, ad vinum designandum. Imo nec probat hoc argumentum Christum esse Filium Creatoris: potest enim uti rebus Creatoris etiam is, qui non est Filius Creatoris. Si quid autem probat, id solum est, Christum non esse adversarium Creatoris; nec enim uteretur rebus adversarii sui. At Irenæus Filium Creatoris, et Creatorem affirmat esse Christum ex hac mutatione panis in corpus suum.

Secundum testimonium est in eodem cap. in illis verbis: « Quomodo autem rursus dicunt, carnem in corruptionem devenire, et non percipere vitam, quæ a corpore Domini, et sanguine alitur? » Et paulo infra: « Quem admodum enim qui est a terra panis percipiens vocationem Dei, jam non communis panis est, sed Eucharistia ex duabus rebus constans, terrena, et cœlesti: sic et corpora nostra percipientia Eucharistiam, jam non sunt corruptibilia, spem resurrectionis habentia. »

Ex his verbis tria argumenta colligimus. Primum est: Corpora nostra incorruptibilia fiunt, quia aluntur corpore Christi: ergo

corpus Christi non solum animis percipitur, sed etiam corpore ex Irenæi sententia. At corpus non potest in eorum consendere, ut ibi gustet Christi carnem; ergo vere præsens est in Eucharistia ipsa Christi caro. Secundum est: Panis terrenus post invocationem Dei, seu mysticas preces, non est amplius communis panis, sed est cibus constans duabus rebus, una terrena, altera cœlesti. Non potest autem res illa cœlestis esse, nisi corpus Christi; igitur vere est in Eucharistia corpus Christi. Tertium: Ita panis mutatur ex terreno in cœlestem per invocationem Dei, sicut corpora nostra mutabuntur per Eucharistiam ex mortalibus in immortalia. Sed corpora nostra reipsa fient immortalia, non autem sola significatione: igitur panis terrenus reipsa fit corpus Christi, non sola significatione.

Ad omnia respondere conantur hæretici. Ad primum Beza respondet in *Cyclope*, per Eucharistiam corpora fieri immortalia, quia per eam fide conjungimur ipsissimo corpori Christi, ex quo tam animus, quam corpus vivificatur. Paulo planius id explicat Petrus Martyr, libro *contra Gardinerum*, objecto 151. ubi dicit, per Eucharistiam corpora nostra fieri immortalia, quia per eam fide apprehendimus Christum; ex ea fide renovatur anima; ea renovatio redundat in corpus, illudque facit paulatim aptum instrumentum Dei, et vitæ æternæ capax.

At contra. Nam Irenæus ut adversarii factentur contendit probare hæreticis sui temporis veram carnis nostræ resurrectionem aliquando futuram: idque probat, quia ipsa caro nostra per Eucharistiam conjungitur immortalis, et vivificatrici Christi carni. At si esset vera adversariorum sententia, Irenæi argumentum vel nihil concluderet, vel certe esset supervacaneum. Nam qui negant resurrectionem carnis, non admittunt illam redundantiam gratiæ ex anima in corpus, in qua ponit Petrus Martyr totam vim argumenti Irenæi; neque admittunt, quod dicit Beza, Christi corpus animo apprehensum, animam et corpus vivificare, imò dicent inde sequi, corpus non vivificare, sed solam animam, cum illa sola Christum apprehendat. Deinde, quid erat opus urgere tantopere Eucharistiam ad probandam resurrectionem, quod Irenæus fecit, tum hoc loco, tum lib. v. et alibi? Nam satis erat dicere, Christum per fidem apprehensum vivificaturum animas, et corpora nostra: impertinens autem est, unde

excitetur illa fides, utrum sumptione Eucharistiæ, aut Baptismi, aut solo Dei verbo, aut aliquo miraculo: ista enim omnia nihil sunt apud adversarios, nisi instrumenta excitanda fidei.

Ad secundum respondet Martyr, lib. *contra Gardinerum*, objecto 152. et 153. Eucharistiam vocari panem non communem, quia est sacramentum quoddam, proinde panem sacrum non vulgare dicit debere. Constare autem, ait, re terrena, et cœlesti, id est, symbolo, et re significata; licet res significata procul absit, sive pane, et sanctificatione. Est enim panis res terrena, sanctificatio autem, qua panis Sacramentum efficitur, res est cœlestis.

Utraque absurda est explicatio: ac primum rem terrenam esse symbola, rem cœlestam esse rem significatam, sed absentem, nullo modo fieri potest. Nam nihil constare dicitur ex eo, quod in ipso non est: Eucharistiam autem constare dicit Irenæus ex duabus rebus, terrena una, altera cœlesti; vult ergo utramque rem esse in ipsa Eucharistia.

Respondet Martyr, omnino constare posse aliquid ex eo, quod in ipso non est: « Nam sermo noster, inquit, constat ex voce, et re significata; et tamen res significata sæpe longissime abest a voce. Præterea Paulus dicit, Sacramenta veteris testamenti constitisse ex symbolis, et corpore Christi: manducabant enim eandem escam nobiscum, » 1 Corinth. x. « At corpus Christi tam procul aberat, ut ne natum quidem esset ».

Hic vero prodit suam imperitiam Petrus Martyr. Quis enim unquam dixit, sermonem constare ex voce, et re significata? nonne relative opponuntur signum, et res significata? quomodo igitur potest aliquid ex oppositis constare? Iefellit eum fortasse, quod dicit solet, sermonem constare ex voce, et significatione. Sed significatio in ipsa voce est, ut relatio in suo subjecto; ac proinde non potest ex ea probare Petrus Martyr aliquid constare ex eo, quod in ipso non est. Quod vero addit desacramentis veteribus ex Paulo, impudens mendacium est. Nusquam enim Paulus dixit, Sacramenta vetera constitisse ex symbolis, et corpore Christi: nec dixit Patres veteris Testamenti manducasse eandem escam nobiscum, ut supra sapius demonst. avimus.

Jam vero illa altera expositio, qua per rem cœlestem intelligunt consecrationem, sive

sanctificationem, æque facile refelli potest. Nam nullam ipsi agnoscunt veram consecrationem panis; quam enim nos adhibemus, incantationem vocant; sed solum illis consecratio est panem deputari a Deo ad sacramenti usum, id est, ut representet corpus Christi: qua consecratio nihil reale ponit in pane, sed merum respectum rationis. Porro Irenæus de rebus loquitur, non de entibus rationis, cum dicit Eucharistiam constare duabus rebus, una terrena, altera cœlesti. Et confirmatur argumentum ex ipso adversariorum testimonio. Nam cum quaeritur, quid sit res terrena, et nos dicimus esse accidentia panis sensibilia; illi clamant, rem terrenam debere esse substantiam, non sola accidentia. Si ergo res terrena, ut vere dici possit res, debet esse substantia; res cœlestis, ut res vere dici possit, nonne debet esse etiam substantia? quomodo igitur exponunt per rem cœlestem, consecrationem, quæ in re nihil est? Præterea nemo ita loquitur de aliis sacramentis, ut dicat aquam Baptismi constare duabus rebus, una terrena, altera cœlesti; et tamen aqua Baptismi, symbolum est sacramenti, ut panis Eucharistiæ. Denique consecratio non habet eam vim, quam tribuit Irenæus rei cœlesti in Eucharistia: ipse enim vult Eucharistiam, quia re cœlesti constat, facere corpora nostra immortalia ex mortalibus. At non habet sola consecratio istam virtutem, et præsertim secundum adversarios, qui nullam vin tribuunt sacramentis, nisi ad fidem excitandam representando. Vera igitur expositio est, rem terrenam esse id, quod sensu percipitur in Eucharistia (illud enim etsi revera substantia non sit, tamen vera res, et vere terrena est, alioqui sensibus corporalibus apprehendi non posset) rem cœlestem esse id, quod creditur innoirum Christi corpus gloriosum et immortale.

Ad tertium nostrum argumentum respondet Petrus Martyr, lib. *contra Gardinerum*, objecto 152. ex verbis Irenæi colligi contrarium ejus, quod nos volumus. Ille enim dicit, sic mutari panem per consecrationem, et ex communi fieri sacrum, et cœlestem, quomodo per ipsam Eucharistiam corpora nostra fiunt immortalia ex mortalibus. At nostra corpora non mutantur substantialiter, sed accidentaliter tantum; ergo et panis ille non mutatur nisi accidentaliter; quia nimirum sit sacramentum religionis, cum antea cibus esset tantum vulgaris.

Respondeo dupliciter. Primo, quæ afferuntur ut similia, debere esse similia in re, de qua disputatur, non autem in omnibus. Volchat autem Irenæus ostendere, corpora nostra vere resurgere, et fieri ex mortalibus immortalia: id ostendit hæc similitudine. Sicut panis communis et proinde corruptibilis per consecrationem fit panis cœlestis, et incorruptibilis, ita corpora nostra corruptibilia per Eucharistiæ perceptionem fiunt incorruptibilia. In qua similitudine id requiritur, et sufficit, ut sicut corpora nostra vere mutantur, et fiunt incorruptibilia ex corruptibilibus, ita panis ille communis vere mutetur et fiat incorruptibilis: utrum autem id fiat per mutationem substantiæ, aut accidentium, impertinens est, ut patet.

Secundo tamen respondeo cum Joann. a Lovanio in lib. *de Eucharistia*, Irenæum loqui de mutatione substantiali, tam panis, quam etiam corporum nostrorum. Nam loquitur de mutatione, quæ fiet in resurrectione, quando pulveres, seu cineres corporum nostrorum mutabuntur in corpora humana gloriosa, et immortalia: id enim apertissime Irenæus demonstrat lib. v. cap. 2. Ibi enim cum dixisset non posse fieri, quin caro nostra resurgat immortalis, cum nutriatur corpore et sanguine Christi, rebus nimirum immortalibus; ita subjungit: « Et quemadmodum lignum vitis depositum in terra suo fructificat tempore, et granum tritici decidens in terram, et dissolutum, multiplex surgit per Spiritum Dei, qui continet omnia, quæ deinde per sapientiam in usum hominibus veniunt, et percipientia verbum Dei sunt Eucharistia, quod est corpus, et sanguis Christi: sic et nostra corpora ex ea nutrita, et reposita in terram, et resoluta in ea, resurgunt in suo tempore Verbo Dei resurrectionem eis donante, in gloriam Dei Patris. » Ut pulchre Irenæus comparat corpora nostra cum grano tritici, quod in terra dissolvitur, et corrumpitur; virtutem autem Eucharistiæ cum spiritu illo, seu genitili virtute, quæ corruptum granum resurgere facit. Nam quem admodum granum frumenti, etiam si mutatum fuerit in putredinem, tamen propter illam vim genitalem, quam habet, resurgit in spicam: ita corpora nostra, quamvis in pulverem resolvantur, tamen propter virtutem receptam a communicatione carnis, et sanguinis Domini, resurgunt gloriosa, et immortalia. Et hoc est etiam, quod Irenæus significat, cum ait, corpora nostra consistere,

et augeri ex corpore et sanguine Christi; quia nimirum Eucharistia facit, ut corpora non solum non pereant, sed etiam ut resurgant aucta pluribus donis, quam antea haberent: sicut etiam granum non resurgit simpliciter in granum, sed in spicam, id est, multiplicatum et auctum.

Unum argumentum ex Irenæo pro se adducit Petrus Martyr in lib. *contra Gerdinæran* objecto 154. 156. 157. Nam Irenæus scribit, ipsum panem esse corpus Christi, quod non potest esse verum, nisi tropice accipiendū corpus Christi, lib. iv. cap. 32. «Eum, inquit Irenæus, qui est ex creatura, panem accepit, et gratias egit, dicens: Hoc est corpus meum; et calicem similiter, qui est ex ea creatura, quæ est secundum nos, suum sanguinem confessus est.» Et libro eodem, cap. 34: «Quomodo constabit cum panem, in quo gratiæ actæ sunt, esse corpus Domini etc.» Et libro eodem, cap. 57: «Accipiens panem, suum corpus confitebatur.»

Respondeo: Irenæus non significat panem simpliciter esse corpus Christi, sed panem in quo gratiæ actæ sunt, id est, panem sanctificatum, et factum Eucharistiam, ut Justinus loquebatur, *τοῦτο τῆς εὐχαριστίας*. Credibile enim omnino est, Irenæum eadem voce græca usum, quam interpres non potuit reddere unica voce, sed per circumlocutionem expressit. Porro, panis factus Eucharistia, vere, et proprie est corpus Christi. Similis locutio esset, si quis diceret: Virga Mosis versa in draconem ambulabat, et comedebat: et aqua a Christo in vinum conversa, colorem, et saporem vini habebat.

Profert etiam aliud argumentum Petrus Martyr ex eo, quod Irenæus dicit, corpore Christi ali, et augeri corpora nostra. Sed hoc jam est solutum.

CAPUT VII.

TERTIA ÆTAS ECCLESIE AB ANNO DOMINI
200 AD 300.

Testimonium Tertullianum.

In tertia ætate habemus tres testes, Tertullianum, Origenem, Cyprianum. Tertullianus ad initium anni 200 floruit, et quamvis ha-

reticus fuerit Montanista in extrema ætate sua, tamen a nullo veterum Patrum reprehenditur hoc nomine, quod erraverit circa Sacramentum Domini corporis. Itaque potest ad testimonium dicendum, tanquam auctor antiquissimus et doctus, admitti, ut etiam cum admittunt hæretici hujus temporis.

Is igitur in lib. ii. *ad Uzorem*, cum hortaretur feminas Christianas, ut non nubarent gentilibus maritis, præter alia argumenta, quibus id persuadere nititur, unum sumit ab Eucharistiæ communicatione. Nam aut oportebit clam marito sumere Eucharistiam, et hoc vix fieri poterit; aut illo sciente, et tum exponetur Sacramentum contemptum. «Non sciet, inquit, maritus quid secreto ante omnem cibum gustes; et si sciverit, panem, non illum credit esse qui dicitur.» Hæc ille. Ubi Tertullianus satis aperte indicat Eucharistiam non esse panem materiale, licet id videatur esse gentilibus, sed esse Christum.

Respondet Petrus Martyr in lib. *contra Gerdinæran*, objecto 160. velle Tertullianum dicere, gentiles non scire Eucharistiam esse sacramentum, sed prophæum panem solummodo credere.

At repugnat ratio grammaticæ. Nam Tertullianus ait: «Et si sciverit, panem non illum credit esse, qui dicitur»: non autem ait: Non illum credit esse, quod dicitur: certe sacramentum est generis neutri, non masculini. Denique nulla difficultas erat, vel femine Christianæ significandi panem illum esse sacrum, quod representaret Christum; vel viro gentili id credendi. Tertullianus autem loquitur de re, quam maritus gentilis non facile credere posset, nec tuto illi explicanda esset.

Idem Tertullianus in lib. *de Corona militis* inter alios Christianos ritus ponit summam cautionem, quam adhibebant Christiani, ne aliquid Eucharistiæ in terram caderet: «Calicis, inquit, aut panis etiam nostri aliquid decuti in terram anxie patimur.» Hæc ille: de quo argumento supra diximus in testimonio S. Pii Papæ.

Idem Tertullianus in lib. *de Resurrect. carnis* probat, vere carnem resurrecturam, et non solam animam salvandam, ex eo, quod omnia sacramenta per corpus transeunt ad animam: «Caro, inquit, abluatur, ut anima emaculetur; caro inungitur, ut anima consecretur; caro corpore, et sanguine Christi vescitur, ut anima de Deo saginetur.»

Respondent Petrus Martyr loco citato, et Beza in *Cyclope*, et Boquius in libro *de Cena Domini*, a Tertulliano vocari corpus Christi, ipsum sacramentum corporis, quia representat per modum signi ipsum verum corpus Christi.

At si ita est, argumentum Tertulliani concidit. Dicent enim hæretici, qui negabant veram resurrectionem, quod sicut sola anima verum corpus Christi percipit, caro autem non ipsum corpus, sed ejus figuram: ita solam animam vere, et proprie resurgere, carnem autem non vere et proprie, sed metaphorice!

Idem denique in libro *de Idololatria* reprehendens quosdam, qui artifices idolorum ad sacerdotium, vel certe diaconatum promovebant: «Proh scelus, inquit, semel Judæi Christo manus intulerant, isti quotidie corpus ejus haccunt, o manus præcedende etc.» Ac certe non conferret Tertullianus crimen eorum, qui indigno tractant hoc Sacramentum, cum Christi crucifixione, nec manus illas præcedendas diceret, si tantum putaret esse in Sacramento corporis Christi figuram. Nam etiamsi injuria imaginis refertur (ut supra diximus) ad exemplar; tamen quando non fit ea intentio, ut lædatur exemplar, non est crimen ullo modo conferendum cum injuria, quæ fit ipsi exemplari in se. Tertullianus autem non loquitur de illis, qui dedita opera, et ut Christum injuria afficerent, Sacramentum ejus violabant; sed de illis, qui cum peccatores essent, audebant corpus Domini tractare et porrigere communicaturis.

Sed videamus quid illi ex Tertulliano afferant. Tria igitur testimonia ex illo producant. Primum est lib. i. *contra Marcionem*, paulo ante medium: «Sed ille, inquit, usque nunc ne aquam reprobavit Creatoris, qua suos abluit, nec oleum, quo suos ungit, nec mellis et lactis societatem, quo suos infantat, nec panem, in quo ipsum corpus suum representat.»

Respondeo: Verbum Representandi ambiguum est: significat enim presentem rem aliquam facere, sive reipsa, sive in signo aliquo, vel imagine. Ac, ut omittam testimonia Ciceronis, et etiam sanctorum Patrum, qui frequenter utuntur hac voce ad significandum rem aliquam vere, et proprie presentem exhiberi: Tertullianus ipse utriusque significationis exempla præbere potest, lib. iv. *in Marcionem*, circa medium: «Itaque, inquit,

jam representas eum: Hic est Filius meus etc.» Ubi dicit Deum Patrem, qui aliquando promiserat Filium, eundem representasse, cum ait in monte Thabor: *Hic est Filius meus*; ubi apertissime vocat representare, exhibere reipsa: et in libro contra Praxeam vocat Filium Patris representatorem, quia revera Pater est in Filio. Sed ipse idem in lib. *de Patient.* distinguit adulterium, reipsa commissum, ab adulterio per concupiscentiam in mente representatum; ubi representare est exhibere non reipsa, sed in imagine.

Cum ergo vox ambigua sit, non potest recte ullo modo colligi, Tertullianum loqui de representatione in signo, et non in re; imo contra potius, quia magis proprie dicitur representari, quod reipsa exhibetur, quam quod solum in signo: probabilius colligetur Tertullianum loqui de representatione, qua reipsa corpus Domini exhibetur.

Quare Petrus Martyr lib. *contra Gerdinæran*, objecto 160. tractans hunc locum Tertulliani, fatetur non posse ex hoc solo loco aliquid certi concludi, sed oportere ex aliis locis venari mentem Tertulliani, et remittit nos ad alium locum, quem nos paulo post excutiemus.

Secundum testimonium proferunt ex lib. iii. *contra Marcionem*, et ex libro *contra Judæos*: nam eadem verba in utroque lib. habentur. Sic ergo Tertullianus in libro *contra Judæos*, ait: «De hoc ligno Deus per Hieremiam insinuat, quod essetis dicturi; Venite mittamus lignum in panem ejus. Utique in corpus ejus lignum missum est: sic enim Christus revelavit, panem corpus suum appellans, ejus retro corpus in panem Prophetes nuntiavit.» Et rursus sic ait lib. iii. *in Marcionem*: «Hoc lignum, et Hieremias tibi insinuat dicturis prædicans Judæis: Venite mittamus lignum in panem ejus, utique in corpus. Sic enim Deus in Evangelio quoque vestro revelavit, panem corpus suum appellans, ut et hinc jam eum intelligas corporis sui figuram panis dedisse, ejus retro corpus in panem Prophetes figuravit.»

Respondeo: hic locus Catholicis favet, non hæreticis, si sententia Tertulliani diligenter consideretur. Nam scribit ipse apud Hieremiam per panem intelligi corpus Christi, quod in ligno crucis affixum fuit: atque addit Christum ipsum ita explicuisse prophetiam Hieremias, cum de pane Eucharistiæ dixit: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur.*

Ubi necesse est per panem apud Hieremiam non accipere panem materialem, qui significet corpus Christi (ut hæretici loquuntur de pane Eucharistiæ) sequeretur enim panem fuisse crucifixum, non autem ipsum Christum, si ita acciperemus eo loco panem; sed accipere cogimur per panem. ipsum verum Christi corpus, quod est panis vitæ. Itaque Hieremias loquitur quidem figurate, sed tropus non est in eo, quod panis dicatur corpus, quia sit corporis signum; sed in eo, quod corpus dicatur panis, quia nutrit animas nostras instar panis; ut etiam recte exposuit Lactantius lib. iv. *divin. Institut.* cap. 48. ubi dicit corpus Domini vocari panem a Hieremia, quia est cibus, et vita hominum, qui credunt in eum. Sed Christus per Tertullianum declaravit prophetiam Hieremiæ, cum ait de pane: *Hoc est corpus meum*; ergo Christus non de pane materiali dixit: *Hoc est corpus meum*; sed de pane cælesti qui est vere corpus ejus. Nam si Dominus de pane materiali dixisset: *Hoc est corpus meum*, sequeretur, panem materialem fuisse pro nobis crucifixum: de illo enim pane dixit: *Hoc est corpus meum*, secundum Tertullianum, de quo dixit Hieremias: *Mittamus lignum in panem ejus*. Quare ex sententia Tertulliani, illud pronomen, *Hoc*, demonstrat quidem panem, sed panem cælestem; vel certe demonstrat panem terrenum, non qui maneat, sed qui mutetur in corpus Christi, ut sensus sit eorum verborum (secundum Tertullianum) *Hoc est corpus meum*, id est: Hic panis, quem vobis porrigo, non est panis communis, sed est ipsum corpus meum: vel, *Hoc*, quod hactenus fuit panis communis, jam est corpus meum.

Porro illa verba obscurissima Tertulliani ex lib. iii. *contra Marcionem*: « Hinc intelliges corpori sui figuram panis dedisse, » non significant Christum dedisse Apostolis figuram corporis sui, non ipsum corpus: alioqui non diceret corporis figuram panis, sed figuram corporis panem dedisse. Significat igitur Christum dedisse, id est, explicuisse, sive implese figuram corporis sui, quam in pane Hieremias posuerat. Itaque sic ordinanda sunt illa verba: Hinc intelliges corporis sui figuram; figuram, inquam, panis, id est, in panis vocabulo latentem, Christum aperuisse; unde subjungit: « Cujus retro corpus in panem Prophetes figuravit. » Est enim antithesis quadam in his verbis notanda: nam sicut Hieremias panem dixit,

cum significare vellet corpus Domini; sic e contrario Dominus corpus suum esse dixit, cum panem vitæ discipulis daret.

Sequitur tertius locus ex lib. iv. *contra Marcionem*, ubi sic legimus: « Acceptum panem, et distributum discipulis, corpus suum illum fecit; Hoc est, corpus meum dicendo, id est, figura corporis mei. Figura autem non fuisset, nisi veritatis esset corpus. »

Respondeo: priora verba hujus testimonii, quod omnes Sacramentarii tanquam Achillem quendam in prima acie constituunt, pro nobis maxime faciunt: posteriora autem nihil obsunt causæ nostræ. Illud enim: « Acceptum panem corpus suum feci dicendo: Hoc est corpus meum, » aperte indicat panis realem mutationem in corpus Christi; illud autem: « Hoc est figura corporis mei, » non significat (ut Sacramentarii credunt) panem Eucharistiæ esse figuram corporis Domini, sed quod fuit olim figura in Testamento veteri, nunc in corporis veritatem esse mutatum. Conjungitur enim illud: « Figura corporis mei, » non cum voce proxime præcedente: « corpus meum, » sed cum pronomine: « Hoc, » ut sit hic sensus: Acceptum panem corpus suum feci, dicendo: Hoc, id est, panis, qui olim fuit figura corporis mei, nunc est corpus meum: ubi pronomen: « Hoc » demonstrat panem, non qui manet, sed qui mutatur, ut supra diximus.

Id autem ita esse probatur primo ex illis verbis sequentibus: « Figura autem non fuisset, nisi veritatis esset corpus. » Si enim per figuram intelligeret Eucharistiam, non diceret, « non fuisset », sed, non esset: loquitur igitur de figura Testamenti veteris, quæ sine dubio vera figura non fuisset, nisi corpus verum ei responderet.

Secundo idem patet ex verbis paulo infra sequentibus: « Cur, inquit, panem corpus suum appellat, et non magis peponem, quem Marcion cordis loca habuit, non intelligens veterem fuisse istam figuram corporis Christi, dicentis per Hieremiam: Venite conveciamus lignum in panem ejus, scilicet crucem in corpus ejus? Itaque illuminator antiquitatum quid tunc voluerit significasse panem, satis declaravit, corpus suum vocans panem. » Ubi Tertullianus dicit, Christum vocasse corpus suum panem, non peponem, aut aliquem alium cibum, ut impleter figuram Hieremiæ, qui nomine panis significaverat Christi corpus: non ergo Christus instituit in Eucha-

ristia figuram corporis sui, ut adversarii volunt, sed implevit figuram veterem ex pane conficiendo corpus suum.

Tertio ex verbis aliis sequentibus, ubi explicans prophetiam Jacob, Genes. xlix. *Lababit in vino stolam suam; et in sanguine uvæ pallium suum* (1). « Stola, inquit, carnem demonstrat, et vinum sanguinem. Ita et nunc sanguinem suum in vino consecravit, qui tunc vinum in sanguine figuravit. » Ubi notandum, quod sicut apud Hieremiam panis significabat corpus, quia corpus Domini est cibus fidelium, ut supra diximus: ita vinum apud Jacobum Patriarcham significat sanguinem Domini, quia sanguis Domini est potus fidelium. Christus autem ut explicaret istas figuras, seu vaticinia, corpus sub specie panis, et sanguinem sub specie vini nobis tradidit: et sane si non verum corpus, et sanguinem reipsa dedisset, non recte explicuisset, vel impleset vaticinia. Nam tam Hieremias per panem verum corpus, quam Jacob per vinum verum sanguinem præannuntiavit, ut Tertullianus dicit. Illa autem verba Tertulliani: « Qui tunc vinum in sanguine figuravit, » referuntur ad illa verba Jacobi, *in sanguine uvæ pallium suum*. Vult enim dicere per sanguinem uvæ, intelligi vinum, sed per vinum intelligi sanguinem Domini, ut ipse explicat, cum ait per stolam carnem, per vinum sanguinem demonstrans.

Quarto denique idem patet ex progressu totius libri. Nam propositum ejus erat ostendere Christum in Evangelio non destruxisse Testamentum vetus, sed illud implese. Itaque percurrit Tertullianus plurima Christi opera, ac demonstrat Christum in omnibus illis dedisse operam, ut impleter figuras legis: igitur hoc etiam loco non inducit figuram institutam in Testamento novo, sed impletionem tantum veterum figurarum.

CAPUT VIII.

Testimonium Origenis.

Origenes, qui Tertulliano non multo posterior fuit, multis in locis de sacramento Eucharistiæ loquitur: ac primum homil. 43. in *Exod.* exponens cap. xxv. hujus li. ri, cum hortari vellet populum, ut non contemneret verbum Dei, adducit exemplum dili-

(1) Gen. XLIX. 11.

gentiæ omnium Christianorum in conservando Christi corpore: « Volo, inquit, vos admonere religionis vestræ exemplis: nostis, qui divinis mysteriis interesse consuevistis, quomodo cum suscipitis corpus Domini, cum omni cautela, et veneratione servatis, ne ex eo parum quid decedat, ne consecrati numeris aliquid dilabatur; reos enim vos creditis, et recte creditis, si quid inde per negligentiam decedat. » Hæc ille. Porro adversarii, neque corpus Domini servant, cum non agnoscant Sacramentum, nisi in usu, neque consecrant, neque reos se putant, si quid illius panis, aut vini in terram cadat. Et merito non putant, quia nihil nisi panem habent: at si vere corpus Domini haberent ut habere se crederent, certe vel diligentissime conservarent, ut semper Ecclesia fecit, aut se aperte impios, et sacrilegos testarentur. Ad hoc testimonium, ut etiam ad sequens, non vidi responsum adversariorum.

Alterum testimonium Origenis est in homil. 5. in *diversa loca Evangelii*, in qua tractat de puero centurionis: « Quando sanctum cibum, illudque incorruptum accipis epulum, quando vitæ pane, et poculo frueris, manducas et bibis corpus et sanguinem Domini, tunc Dominum sub tectum tuum ingreditur. Et tu ergo humilians temetipsum, imitare hunc centurionem, et dicit: Domine, non sum dignus, ut intres sub tectum meum. Ubi enim indigne ingreditur, ibi ad iudicium ingreditur accipienti. » Hæc ille. Sane ista non possunt recte dici nisi de vero corpore Domini, quod vere ore corporis accipiatur. Nam si loqueretur Origenes de corpore Domini per metonymiam, id est, de pane significante corpus Christi, non vocaret eum panem incorruptum epulum, nec ei dici vellet: *Domine, non sum dignus*, etc. Si vero loqueretur de ipso Christo per panem significato, qui per fidem accipitur, non diceret: « Ubi indigne ingreditur, ibi ad iudicium ingreditur accipienti. » Nam secundum adversarios Christus per fidem non potest accipi nisi a piis, et ad vitam: quod enim indigne accipitur ab impiis, non est nisi externum symbolum, secundum adversarios. Ad Origenes illi, qui ingreditur ad pios, et impios, vult dici: *Domine non sum dignus*, ergo vel vult adorari, et invocari panem, quod est absurdissimum; vel vult sub illis speciebus vere Christum ipsum contineri.

Tertius locus est homil. 7. in *Ulro Numeri*:

« Tunc inquit, in ænigmate est manna cibus, nunc autem in specie caro Verbi Dei, et verus cibus, sicut ipse dicit, quia caro mea vere est cibus. » Hæc ille. At certe species cum ænigmate opponitur, idem significat, quod veritas collata figure. Si autem Eucharistia esset corpus Christi, solum tropice; non in specie, sed in ænigmate dici deberet caro Domini: nam etiam manna erat corpus Domini tropice, id est, significative. Et confirmatur argumentum ex verbis præcedentibus ubi Origenes dicit Hebræos habuisse Baptismum in ænigmate, dum transirent mare Rubrum, nobis autem in specie per Baptismum conferri regenerationem. At vera regeneratio nobis datur in Baptismo, quam non dabat, sed adumbabat solum transitus maris Rubri: ergo eodem modo vera caro nobis datur in Eucharistia, quam non dabat, sed in ænigmate significabat manna Judæorum.

Ad hunc locum respondet adversarii, ac maxime Petrus Martyr in libro *contra Gardinerum*, part. iv. Origenem loqui de modo loquendi, non existentia rerum, id est, asserere Judæos habuisse corpus Christi in ænigmate, quia non declarabatur eis, quid significaret manna: nobis autem dari in specie, quia aperte nobis dicitur, quid significet panis Eucharistia.

Sed fallitur, aut fallit Petrus Martyr. Nam Origenes utrumque dicit, et Deum locutum olim in ænigmate, quod nunc in specie dat. Sic enim ait: « Verum tamen Moyses priusquam acciperet Æthiopiissam, non est scriptum, quia in specie locutus sit ei Deus, et non in ænigmate: sed ubi accepit Æthiopiissam, tunc dicit de eo Deus, quia os ad os loquar ad eum, in specie, et non in ænigmate. Modo enim cum Moses venit ad nos, et conjunctus est huic nostræ Æthiopiissæ, lex Dei, jam non in figuris, et imaginibus, sicut prius, sed in ipsa specie veritatis agnoscitur: et quæ prius in ænigmate designabantur, nunc in specie, et veritate complentur. » Hæc ille. Vides hic non solum Deum clarius loqui sed etiam re ipsa præstare, quæ in ænigmate designabat? Eucharistia igitur veram carnem continet, quam in ænigmate manna designabat.

Videamus nunc quid illi contra nos afferant ex Origene. Profert Petrus Martyr loca sex Origenis in libro *contra Gardinerum*, obiecto 162. Et sequentibus, quæ tamen, aut nihil concludunt, aut nobis magis, quam adversarii favent. Primus locus est ex homil.

16. in *Numeros*: « Biberet, inquit, dicimur sanguinem Christi non solum Sacramento-rum ritu, sed etiam cum sermones ejus recipimus. » Hæc ille. Hinc adversarii probare nituntur in Sacramentis non libi sanguinem Christi, nisi spiritualiter, sicut non nisi spiritualiter bibitur in concione.

At contrarium potius sequitur. Non enim dicit Origenes eodem modo libi Christi sanguinem in Sacramentis, quo bibitur in concione; imo cum distinguat hos duos modos, indicat esse modos diversos; et per hoc libi in concione spiritualiter, in Sacramentis autem re ipsa.

Secundus locus est ex commentario Origenis in cap. 26. Matthæi, ubi sic legitur: « Panis iste, quem Deus Verbum corpus sum esse fatetur, verbum est nutritorium animarum. » Notat Martyr panem ipsum vocari corpus Christi; proinde panem materiale esse in Eucharistia. Deinde addit: eum panem dici verbum, quia sacramenta sunt verba visibilia. Addit denique non posse panem dici verbum nutritorium, si per transubstantiationem evanescat: id enim quod nihil est, non potest aliquid nutrire.

Respondeo: Origenes prætermisso literalis sensu omnibus noto, exponit mystice totum hunc locum. Nec per panem intelligit panem materiale, qui sit verbum visibile: sed intelligit sermones Christi, seu verba Dei non visibilia, sed audibilia; dicit enim hoc verbum esse verbum de Deo Verbo procedens, et panem de pane celesti, id est, esse sermonem quem loquitur Christus, qui est Deus Verbum, et panis celestis. Vide totum locum t. 33. in *Matthæum*, et nihil dubitabis, quin mystica sit, non literalis Origenis expositio.

Tertius locus est in homil. 7. in *Leviticum*, ubi postquam dixerat Origenes, carnem Christi esse verbum Dei, subjungit: « Si enim secundum litteram sequaris hoc, quod dictum est: Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum, occidit hæc littera. Ubi videtur non admittere ullum alium sensum, nisi mysticum.

Respondeo primum: Si quid probat hoc testimonium, solum probat non agi de Eucharistia in vi. cap. Joan. non autem probat in Eucharistia non esse verum Christi corpus. Nam etiam adversarii docent Joan. vi. non agi de Eucharistia; et tamen non concederent, carnem Christi non manducari, nisi audiendo concionem: hoc enim esset plane tollere sacramentum Eucharistia.

Dico secundo, illa verba: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis*, tribus modis exponi posse. Uno modo prorsus mystice, et figurate, et hoc modo exponit hoc loco Origenes, dum per carnem Domini intelligit sermones divinos. Altero modo prorsus ad litteram, id est, sine ulla adjunctione mysterii; et hoc modo acceperunt Capharnaïtæ, qui putarunt edendam Christi carnem, quomodo comedantur ceteræ carnes, id est, eam lacerando et consumendo: et de hoc sensu recte dicit hoc loco Origenes: *Littera occidit*; et Augustinus lib. iii. *Doctrina Christiana*, cap. xvi. dicit, verba Domini ita ad litteram accepta, scelus quoddam sonare. Tertio modo non omnino ad litteram, nec omnino figurate, sed ad litteram quoad substantiam rei, et manducationis, figurate autem, quoad modum manducationis, ut videlicet sensus sit, manducandum vere Christi carnem, sed sine ulla sui læsione, ut supra diximus in explicatione sententiæ S. Augustini de Eis verbis: atque hunc sensum hoc loco Origenes non attingit, sed non rejicit; et homil. 7. in *Numeros*, eundem aperte recipit cum de Eucharistia ad litteram exponit illa verba: *Caro mea vere est cibus*.

Quartus locus est homil. 9. in *Leviticum* prope finem: « Non hæreas in sanguine Verbi, et audi ipsum tibi dicentem quia hic sanguis meus est, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum. » Hic Petrus Martyr doceri contendit, ut non existimemus in Sacramento esse verum sanguinem carnis Domini; sed erigamus mentem ad significationem Verbi. Si enim revera sanguis Domini esset in Eucharistia, oporteret illi inhære, ut præfatio nostra, illudque submitte adorare.

Respondeo: Toto cælo hoc loco aberrat Petrus Martyr cum aliis Calvinistis, dum existimat sanguinem Verbi esse prædicationem, seu significationem verborum Domini. Vocat enim Origenes sanguinem Verbi, sanguinem verum, et corporalem Dei Verbi, id est, Christi; ac monet ut non inhæreamus in eo sanguine, tamquam in sanguine carnis, ac si nihil esset, nisi sanguis quidam humanus; sed consideremus eum esse sanguinem ipsius Dei, qui redempti sumus. Vel (quod videtur probabilius) monet, ut non hæreamus in sanguine carnis, id est, in sanguine vitulorum, et hircorum, de quo loquitur Moses in eo loco Levitici; sed eo dimisso ascendamus

ad sanguinem Dei Verbi, qui per sanguinem illum vitulorum, et hircorum significabatur. Intelligere autem Origenem per sanguinem Verbi ipsum verum, et corporalem Christi sanguinem, patet, quia de hoc sanguine Verbi dicit Origenes, eo nos esse redemptos. At non sumus redempti significatione verborum, sed veri sanguinis effusione. Item dicit de hoc sanguine scriptum esse: *Hic est sanguis meus, qui pro vobis effundetur*. At hæc verba non possunt intelligi de concione, sed de vero sanguine, ut patet. Denique addit ibidem Origenes hæc verba: « Novit qui mysteriis imbutus est, et carnem, et sanguinem Verbi Dei: non ergo immoremur in his, quæ et scientibus nota sunt, et ignorantibus patere non possunt. » Ubi Origenes dicit fideles satis nosse, quid sit caro, et sanguis Verbi Dei; infideles autem nec scire, nec discernere posse, nisi prius ad fidem veniant. At quid sit concio, quid passio Christi prædicata, etiam infideles norunt: omnibus enim commune prædicatur Evangelium; non igitur loquitur de concione, sed de mysterio altissimo Eucharistia, quod infideles non norunt, nec discernere possunt. Vides quomodo testimonium Origenis contra nos allatum maxime nobis faveat?

Quintum testimonium sumunt ex commentario in cap. xv. Matthæi, ubi Origenes tractans illa verba Domini: *Quod intrat per os, non coinguitur hominem* (1); quædam dicit de hoc Sacramento, quæ Petrus Martyr et alii Calvinistæ pro sua sententiâ adducunt. Primo dicit, corporalem eum Eucharistia rem esse indifferentem, id est, nec bonum, nec malum: « Quod, inquit, ad eum per se attinet, neque ex hoc, quod non edimus de pane, verbo Dei et per observationem sanctificato, fraudamus aliquo bono; neque ex edendo abundantiam aliquo bono; siquidem causa defectus est malitia, peccataque; et abundantia causa est justitia, et recta facta. » Hæc ille. At si esset in Eucharistia re ipsa Domini corpus, recte prodesset vi sua, et non solum ex bonitate sumentis. Secundo dicit, in Eucharistia esse materiam panis, quia in secessum emittitur: « Et ille cibus, inquit, qui sanctificatur per verbum Dei, et orationem, juxta id, quod habet materiale, in ventrem abit, et in secessum emittitur. » Et infra: « Nec materia panis, sed super illum dictus sermo est, qui prodest non

(1) Math. XV, 11.

indigne Domino comedenti illum. » Tertio, vocat Eucharistiam corpus typicum, et symbolicum, et distinguit illud a vero Christi corpore : « Et hæc quidem, inquit, de typico, symbolicoque corpore. Multa porro et de ipso Verbo dici possent, quod factum est caro, versusque cibus etc. » Quarto dicit corpus Christi, non posse manducari a peccatoribus : « Si fieri posset, inquit, ut quis malus adhuc perseveret, edat Verbum factum carnem, cum sit Verbum, et panis vivus, nequam scriptum esset: Quisquis ederit panem hunc, vivet in æternum. » Ob hæc loca ita triumphat Petrus Martyr, ut dicat lib. 1. *contra Gardinerum*, objecto 169. « Locum hunc nunquam nobis excutiet: verba ita sunt perspicua, ut nullis ambagibus, aut commentis possint mitigari. »

Ad hæc loca quidam respondent, commentaria ista non esse integræ fidei, neque omnino constare, an sint Origenis: modus enim loquendi (quidquid sit de re) non parum dissonat ab his locis, quæ nos supra citavimus ex veris libris Origenis.

Alii respondent, Origenem hoc loco non loqui de Eucharistia, sed de pane quodam sanctificato, qui dabatur catechumenis loco Eucharistie, de quo scribit etiam Augustinus lib. 11. de *Peccatorum meritis et remissione*, cap. 26. Qui panis recte dici poterat corpus Domini symbolicum, quia representabat Eucharistiam, cum ejus loco daretur. Unum obstat huic explicationi, quod Origenes de isto pane indigne manducato intelligat Apostolum 1. Corinth. xi. ubi ait: *Propter hoc multi inter vos imbecilles, et dormiunt multi* (1). Nisi forte Origenes extendere voluerit verba illa Pauli, quæ proprie ad Eucharistiam pertinent, ad panem illum catechumenorum; nam suo modo, id est, servata proportione, peccat etiam, qui contemnit panem illum sanctificatum, licet, multo minus, quam qui despicit Eucharistiam.

Sed his omissis, respondeo illa omnia, quæ Origenes dicit, posse recte intelligi de sacramento Eucharistie. Ad primum igitur respondeo, loqui Origenem præcise de esu corporali Eucharistie, abstrahendo a bonitate, vel malitia summentis; et hoc modo verum est, esum illum non prodesse, si adsit; nec obesse, si absit. Nihil enim prodesset comedere corporaliter Eucharistiam, nisi adsit etiam spiritualis manducatio; quia

(1) I Cor. XI. 20.

hic cibus mentis est, non ventris: neque obest non manducare, si non ex contemptu, sed aliqua justa de causa omittatur sacramentalis manducatio. Neque ex hoc colligi debet, Eucharistiam esse rem indifferentem, et non habere vim sanctificandi, nisi ex fide summentis. Nam non dicit Origenes, eam non habere vim ex se, sed dicit non exercere eam vim in eos, qui indigne sumunt; quod est verissimum.

At, inquit, « comparat Eucharistiam Origenes cum cibus communibus, qui sunt vere indifferentes. » Respondeo: Non comparat, quoad omnia, sed solum quoad effectum: alioqui idem ipse dixerat, panem illum sanctum vim habere sanctificandi ex verbo Dei, quo consecratus est.

Ad secundum respondeo, materiale, quod in secessum abit, appellari ab Origene accidentia visibilia. Neque obstat, quod ait Petrus Martyr, illa accidentia ad formam potius pertinere, quam ad materiam, eam sint qualitates quædam, id est, accidentales formæ. Nam hoc loco non vocatur aliquid materiale, respectu formæ naturalis, sed respectu sanctificationis, et significationis. Et præterea ex accidentibus Eucharistie principale est magnitudo, in qua fundantur omnia alia; magnitudo autem ad materiam potius, quam ad formam pertinet.

Ad tertium respondeo, symbola panis, et vini recte dici corpus typicum, et symbolicum, modo sane, et catholice intelligatur: omnes enim Catholici Eucharistiam sacramentum esse dicunt, signum seu symbolum rei sacræ, id est, corporis Christi. Sed questio est inter nos, et Sacramentarios, utrum hæc symbola sint rei absentis, an presentis: nos enim dicimus sub illis symbolis vere contineri corpus Dominicum, illi negant. Et præterea ipsum verum corpus, ut est in Eucharistia, est typus ac symbolum sui ipsius, ut fuit in cruce, et ut est nunc in celo. Nam non solum per Eucharistiam commemoramus passionem Domini, sed etiam accipimus pignus æternæ gloriæ. Ab hoc igitur corpore symbolico, et simul vero, distinguit Origenes Verbum incarnatum, ut extra Sacramentum fide accipitur.

Ad quartum respondeo, Origenem loqui de manducatione corporis Christi extra Sacramentum, cum dicit non posse ab impiis manducari. Et hoc etiam verissimum est;

nam extra Sacramentum manducatur solum spiritualiter. Loqui autem Origenem de manducatione extra Sacramentum, patet, tum quia distinguit hanc manducationem a manducatione panis sanctificati per verbum Dei, qui est Eucharistie Sacramentum; tum etiam, quia allegat illa verba Joan. vi. *Qui manducat hunc panem, vivet in æternum*: quæ verba non intelliguntur de Eucharistia, sed de ipsa Christi incarnatione. Distinguuntur enim eo loco a Domino duo panes. Unus, qui jam tunc præsens erat, fide comedendus erat, id est, verbum Incarnatum; et de hoc dicit: *Ego sum panis vivus, qui de celo descendi: qui manducat hunc panem, vivet in æternum*. Alter futurus, in Sacramento videlicet, et de hoc subjungit: *Et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita* (1). Denique mirum est, cur tantam vim faciant in hoc loco adversarii cum nihil esse putent in vi. cap. Joan. quod ad manducationem sacramentalem pertinet.

Ultimum testimonium Origenis sumunt ex lib. 8. *contra Celsum*, paulo ante medium; ubi sic ait: « Nos qui rerum omnium conditori placere studemus, cum precibus, et gratiarum actione pro beneficiis acceptis, oblatos panes edimus. » Ubi Eucharistiam panem vocat.

Respondeo: Illic locus maxime nobis favet. Nam non ait Origenes, nos panes simpliciter edere, sed panes mutatos in corpus Christi; sic enim ait: « Oblatos panes edimus, corpus sanctum quoddam per preces effectos, et sanctificans eos, qui cum sancto proposito ipso utuntur. » Quibus verbis non solum dicit Origenes, panes mutari in corpus, sed etiam offerri Deo, et sanctificare homines: quorum utrumque negant adversarii.

At instat Petrus Martyr libro *contra Gardinerum* objecto 168. Origenem non dixisse, mutari panes in corpus sanctum Christi, sed in corpus quoddam sanctum; illud enim, *quoddam*, est diminutivum, ut cum dicimus: Hic est quidam Isidorus, lacrymæ sunt quidam sanguis.

Respondeo: Si Origenes dixisset, panes mutari in quoddam corpus Christi, haberet locum adversarii objectio; significari enim posset panes mutari in corpus non verum, sed representativum. At non ita dixit, sed mutari in sanctum quoddam corpus; ubi

(1) Joan. VI. 51 et 52.

illud, *quoddam*, non est diminutivum, sed declarativum in confuso veri corporis Domini. Noluit enim Origenes ethnico palam dicere, panes mutari in corpus Christi, ne daret illi occasionem magis irridendi mysteria, quæ non intelligebat; sed dixit obscurius, mutari in sanctum quoddam corpus; quod corpus norant fideles ejusnam esset.

CAPUT IX.

Testimonium S. Cypriani.

Tertius testis in eadem tercia ætate, est S. Cyprianus, qui passus est anno Domini 239. vel circiter. Is igitur in serm. 3. qui est de lapsis, reprehendens eos, qui post negatum Christum ad Sacramentum Eucharistie accedebant, non prius per debitam penitentiam purgati: « Vis, inquit, inferitur corpori ejus, et sanguini: et plus modo in Dominum manibus atque ore delinquant, quam cum Dominum negaverunt. » Hæc ille. At profecto incredibile videtur Cyprianum sensisse, majus esse peccatum indignis manibus tangere signum aliquid, seu figuram Christum representantem, quam Christum ipsum negare. Quis enim ita desideret, ut diceret, gravius peccare eum, qui tangeret librum Evangelii, aut imaginem Crucifixi cum conscientia peccati, quam eum, qui Christum coram persecutore negaret? Vult igitur Cyprianus dicere, eos, qui indigne sumunt Eucharistiam, ipsam Christi personam in se, et immediate injuria afficere, et propterea gravissime peccare, et gravius (saltem ex hac parte), quam si faciant, qui Christum negando, in fidem, et honorem ejus peccant. Ibidem narrat sanctus Cyprianus quatuor miracula, quæ facta fuerant in eos, qui indignis manibus corpus Domini tractare voluerant, quæ satis abunde arguunt non esse Eucharistiam signum tantum Domini corporis, cum nulla ejusmodi miracula legantur in eos edita, qui alia signa indigne tractarunt, præsertim cum illi, de quibus loquitur Cyprianus, non ex contemptu, vel odio Christi ad Sacramentum accederent.

Exstat inter opera Cypriani sermo de *Cena Domini*, qui etsi Cypriani episcopi Carthagi-

nensis, de quo nunc agimus, esse non videatur, tamen est omnino antiqui alicujus, et doctissimi, ac sanctissimi Patris, ut adversarii fateantur. Inde igitur petemus sub nomine Cypriani duo, vel tria clarissima testimonia. Primum est in principio sermonis: «Cœna disposita inter Sacramentales epulas obviaverunt sibi instituta antiqua, et nova; et consumpto agno, quem antiqua traditio proponebat, inconsumptibilem cibum magister apponit discipulis.» De hoc loco supra disserimus, ubi egimus de figuris Sacramenti hujus, atque ostendimus contra Petrum Martyrem per cibum inconsumptibilem non posse intelligi panem, qui non minus consumitur, quam agnus; neque corpus Christi, ut sola fide manducatur, quia eo modo habuissent eundem cibum Judæi in agno paschali, quem nos in Eucharistia, et propterea non recte opponeret Cyprianus cibum consumptibilem datum Judæis, cibo inconsumptibili, qui datur Christianis.

Secundum testimonium habetur paulo inferius: «Panis iste, inquit, quem Dominus discipulis porrigebat, non effigie, sed natura mutatus, omnipotentia Verbi factus est caro, et sicut in persona Christi humanitas apparebat, et latebat divinitas; ita Sacramento visibilineffabiliter divina se infudit essentia.» Hoc testimonium nullam admittit solutionem, etiamsi adversarii sæpe ad illud respondere conati sint.

Respondet igitur Petrus Martyr in II par. libri *contra Gardnerum* prope finem, et rursum in 4. parte libri ejusdem, panem mutari, quia ex prophano fit sacer, et ex non sacramento sacramentum. Dicit autem mutari non effigie, sed natura, quia nova illa significatio sacramentalis nona accedit accidentibus panis, quæ a Cypriano dicuntur effigies, sed ipsi natura, et substantiæ panis. Analogia enim est inter panem, et corpus Christi, quod sicut panis nutrit corpora, ita caro Christi nutrit animas: porro nutrire ad substantiam pertinet, non ad accidentia. Addit vero (ne decipiatur) substantiam, seu naturam panis mutari, non quod, ipsa designat esse quod erat, sed quod acquirit aliquid, quod non habebat: quemadmodum mutari dicitur homo, cum ex non grammatico fit grammaticus, et ex privato princeps.

¶ Sed facile refellitur hæc solutio ex omnibus fere vocibus, quibus utitur Cyprianus. Primo ex illa, «non effigie». Nam si mutatio ista nihil est aliud, nisi additio significationis,

non solum natura panis, sed etiam effigies mutatur; imo magis effigies, quam natura: siquidem id quod proprie significat, est aliquod signum sensibile, qualia sunt accidentia panis; cur ergo Cyprianus ait: «non effigie sed natura mutatus.»

Respondet Martyr, substantiam panis sensibilem esse per accidentia sua, et ipsi proprie convenire analogiam illam nutritionis.

At licet substantia sensibilis sit per accidentia, tamen, signum esse, magis convenit accidentibus, quam substantiæ: signum enim est id, quod per se, et immediate sensibus percipitur. Neque verum est, analogiam illam nutritionis esse in substantia, et non in accidentibus; tum quia substantia sine accidentibus non nutrit: tum vero maxime ut aliquid sit signum nutritionis spiritualis, non requiritur ut vere nutrire possit corporaliter, sed requiritur ut representet externa specie eam rem, quæ nutrire solet. Nam serpens æneus fuit vera figura Christi crucifixi, ob analogiam inter serpentem, et Christum: et tamen serpens ille æneus non habuit substantiam veram, sed solum figuram serpentis. Et lingue igneæ, quæ super Apostolos apparuerunt, rectissime significabant donum eloquentiæ divinitus datum Apostolis, ob analogiam inter linguam, et illud donum: et tamen lingue illæ non habuerunt substantiam, sed solum figuram lingue. Denique in omnibus visionibus Prophetarum, et in somniis divinitus immissis, Pharaoni, Nabuchodonosor, et aliis, et in tota Apocalypsi describuntur plurima signa rerum aliarum, ob analogiam inter res naturales, et divinas, et tamen signa illa non habebant substantiam rerum naturalium, sed figuram externam tantum. Sic igitur accidentia panis proprie signa sunt corporis Domini, ob analogiam inter panem, et Christum: per accidens autem est, ut sub illis accidentibus sit substantia panis, vel non sit: nulla igitur causa reddi potest, cur Cyprianus dixerit, non effigie, sed natura mutari panem; si mutari est acquirere novam significationem.

Secundo refellitur ex illa voce, «sed natura.» Nam non dixit Cyprianus, naturam panis mutari, ut Martyr videtur accepisse, sed, panem, natura mutari: panem autem natura mutari, est panem naturaliter, id est, substantialiter mutari; naturam enim eo loco pro substantia accipi fateatur adversarius. At acquirere significationem novam, non est

mutari substantialiter, sed accidentaliter tantum, imo ne accidentaliter quidem, nisi secundum rationem, cum sit illa significatio relatio rationis.

Sed inquit Petrus Martyr, «non solum mutatur panis, quia acquirit novam significationem; sed etiam quia efficitur instrumentum Dei ad movendos animos nostros.» At si petas, quomodo sint sacramenta instrumenta Dei ad movendos animos, nihil respondere poterit, nisi significando, representando: nec enim tribuunt ipsi sacramentis ullam efficientiam veram, ut supra demonstravimus.

Tertio refellitur ex illis verbis: «Omnipotentia Verbi.» Nam quæ omnipotentia requiritur ad faciendum nihil? Sed ait Petrus Martyr, requiri omnipotentiam, quia solus Deus potest instituere sacramenta. Contra; nam omnipotentia requiritur in eo qui instituit sacramenta, ut vere perficiat, quod sacramenta significant, id est, justificet hominem. At non requiritur ulla omnipotentia ad faciendum, ut res aliqua significet: id enim etiam homines facere possunt. Porro Cyprianus non ponit omnipotentiam Dei in efficiendo, quod sacramenta significant; sed in mutatione panis in carnem; sic enim ait: «Omnipotentia Verbi factus est caro.»

Quarto ex illa similitudine: «Sicut in persona Christi humanitas apparebat, latebat divinitas; ita sacramento visibili ineffabiliter divina se infudit essentia.» Ubi Cyprianus non dicit, quod adversarii ex hoc loco colligunt, in Sacramento esse duas naturas, ut sunt in Christo: ac proinde manere naturam panis; sed dicit ita latere sub specie visibili panis, Deum verum, ut latebat sub specie visibili carnis Christi, dum is in terris conversaretur. Et ne quis dicat in sacramento latere Deum per solum representationem, addit adverbium, «ineffabiliter,» quo de claratur mysterium hic subesse maximum, et difficillimum: nulla autem difficultas in eo est, quod panis significet Christum.

Tertium testimonium est in eodem sermone: «Nova est hujus Sacramenti doctrina, et scholæ Evangelicæ hoc primum magisterium protulerunt, et Doctore Christo primum hæc mundo innotuit disciplina, ut biberent sanguinem Christiani, cujus esum legis antiquæ auctoritas districtissime interdicit; lex quippe esum sanguinis prohibet, evangelium præcipit ut bibatur.» Hæc ille. Ubi nisi proprie de sanguine loquatur, nihil

prorsus dicit; non enim lex vetus prohibebat sanguinem figurate sumptum; imo Hebræi in potu aque de petra seaturientis, Christi sanguinem bibebant figurate: ut modo Sacramentarii fecere se dicunt in Eucharistia.

Sed jam afferenda sunt testimonia, quæ ex Cypriano afferret Petrus Martyr in lib. *contra Gardnerum*, objecto 170. et sequentibus novem; collegit enim ipse omnia loca, quæ ab aliis citari solent. Primum ergo ex isto ipso sermone de cœna Domini profert illa verba: «Usque hodie hoc veracissimum et sanctissimum corpus suum creat, et sanctificat, et benedicit, et pie sumentibus dividit.» Quo loco pro se adversarii arripunt illud: «Creat, sanctificat, benedicit, dividit»; hæc enim omnia panem conveniunt, non ipsi corpori vero Christi.

Respondeo: Cyprianum alludere voluisse ad canonem missæ, ubi post consecrationem panis, dicimus: «Per quem omnia semper nobis bona creas, sanctificas, benedicias, et præstas nobis.» Porro tam in verbis canonicis, quam in verbis Cypriani, illa: «Creas, sanctificas, et benedicias,» referuntur ad materiam unde conficitur corpus Christi; agimus enim Deo gratias, quod per Christum nobis panem primum creet, deinde per eundem sanctificet, et benedicat, convertendo in corpus suum, et sic nobis præbeat. Itaque similis est illa sententia: Christus corpus suum creat, sanctificat, dividit; ac si quis de pane diceret, hic panis primo seminatur, deinde metitur, tum molitur, coquitur, et tandem comeditur. Non enim sensus esset panem sub forma panis, seminari, meti, moli etc., sed quoad materiam unde fit, primo seminari, deinde meti, etc. Quod autem loquatur Cyprianus de vero corpore, non de signo corporis, quod nobis dividit, id est, distribui dicit, posteaquam panis creatus, et sanctificatus est, patet ex illo adjuncto, «veracissimum,» neque enim dici potest veracissimum, quod non nisi figurate corpus est.

Secundum testimonium ex eodem sermone: «Panis iste communis in carnem, et sanguinem mutatus procreat vitam, et incrementum corporibus: ideoque ex consuetudine rerum effectus fidei nostræ adjuta infirmitas sensibili argumento edocia est, visibilibus Sacramentis inesse vitæ æternæ effectum.» Hæc ille. Hinc deducit Petrus Martyr, panem Eucharistiæ, etiam post mutationem Sacramentalem nutrire nostra corpora, et esse ve-

rum panem, ex illa analogia nutritionis vocari corpus Christi, etc.

Respondeo: Errat hoc loco toto cœlo Petrus Martyr. Neque Cyprianus loquitur de pane Eucharistiæ, cum dicit, « mutari in carnem, » et alere corpora nostra; sed rationem reddit, cur ex pane communi fiat Eucharistia, et cur aliquando corpus Christi dicatur panis. Rationem autem esse dicit, quia sicut panis communis, id est, vere materialis, et triticus, dum mutatur in carnem, et sanguinem nostrum per naturalem actionem caloris naturalis, nutrit nos et auget, ita corpus Christi spiritualiter nos nutrit et auget. Itaque non loquitur de nutritione sacramentalis, cum dicit: « Panis communis in carnem et sanguinem mutatus, » sed de naturali mutatione, quæ fit in nobis, dum cibo nutrimur.

Tertium testimonium ex fine ejusdem sermonis: « Hæc quoties agimus, non dentes ad mordendum acimus, sed fide sincera panem sanctum frangimus. »

Respondeo: Declarat his verbis Cyprianus fructum Sacramenti non consistere in corpore nostro delectando, vel saginando, sed in animo nutriendo, et reficiendo. Non enim acere dicuntur dentes quicumque aliquid sumere volunt per oris instrumentum; sed qui avide sumere cupiunt, ut palatum delectent. Certe qui medicamentum amarum comedere jubentur, non dicuntur acere dentes, quia non sumunt, ut delectentur eo cibo, sed inviti accipiunt, ut sanentur.

Quartum testimonium est ex eodem sermone, ubi legitur: « Solus quippe Filius patri consubstantialis est, nec divisibilis est, nec partialis substantia Trinitatis: nostra vero et ipsius conjunctio nec miscet personas, nec unit substantias, sed affectus consociat, et confederat voluntates. » Hæc ille. Ex quo loco Petrus Martyr colligit, nullam esse inter nos et Christum corporalem unionem, sed solum spirituales; proinde non corpore, sed spiritu solo Christi corpus a nobis manducari.

Respondeo: Loquitur Cyprianus de illa unione, quæ est proprius, et principalis finis Eucharistiæ: ac negat per Eucharistiam ita nobis uniri Christum, ut efficiamur cum illo una persona, sicut fit in mysterio Incarnationis; vel ut efficiamur una natura, quomodo unum est Pater cum Filio in arcano Trinitatis: et solum affirmat uniri nos Christo per affectus, et voluntatis confede-

rationem. Porro corporalem unionem, qualis est inter nos, et Christi corpus per Eucharistiam, Cyprianus neque negat, quia revera fit, neque asserit, quia non est illa unio finis Eucharistiæ, sed potius medium. Nam etiam in impiis illa unio inveniri potest; et obest, non prodest, cum non perducit ad spirituales unionem, quæ est verus finis hujus Sacramenti.

Quantum testimonium ex eodem sermone: « Ut sciremus, inquit, quod mansio nostra in ipso, sit manducatio. » Et infra: « Esus igitur hujus carnis, quædam aviditas est, et desiderium manendi in ipso. » Et infra: « Quod est esca carni, hoc anima est fides. »

Respondeo: Cyprianus his verbis de Sacramenti effecta loquitur; id enim est comedere Christi carnem, qua nunc ad effectum, et fructum manere in ipso per fidem, et charitatem. Hoc tamen testimonium non Petrus Martyr, sed alii quidam afferre solent.

Sextum testimonium sumit Petrus Martyr ex sermone de unctione Chrismatis: « Dedit, inquit, Dominus noster in mensa, in qua ultimum cum Apostolis participavit convivium, panem et vinum, in cruce vero manibus militum corpus tradidit vulnerandum: ut in Apostolis secretis impressa sincera veritas, et vera sinceritas, exponeret gentibus, quomodo vinum et panis caro esset et sanguis; et quibus rationibus causæ effectibus convenirent: et diversa nomina, vel species ad unam reducerentur essentiam; et significantia, et significata iisdem vocabulis censerentur. » Ex hoc loco colligit adversarius panem tantum, et vinum, ut opponuntur vero corpori in cruce mortuo, esse in Eucharistia et ideo panem vocari corpus, et vinum sanguinem, quia illa significant, ista significantur.

Respondeo: verba Cypriani non carent obscuritate; tamen recte expensa, Catholicis non hæreticis favent. Primum igitur cum Cyprianus ait Christum in mensa desisse Apostolis panem edendum, militibus autem in cruce dedisse corpus vulnerandum: non opponit panem corpori, sed corpus sub specie panem eidem corpori in specie sua; sive corpus ut cibum, eidem corpori ut victimæ. Id patet primum, quia idem auctor in superiore sermone disertis verbis docuit, panem naturam mutari, et fieri carnem omnipotentia Verbi. Deinde idem patet, quia in toto eo sermone tractat hic auctor de excellentia

religionis Christianæ supra Judaicam, confertur hinc inde sacramenta: at certe nihil ad hanc excellentiam pertinet, quod habemus merum panem in Sacramento.

Præterea explicat continuo Cyprianus, cur dederit Dominus panem et vinum in cœna; ratio autem ejus non bene coheret, nisi per panem et vinum intelligamus corpus et sanguinem sub specie panis et vini. Ratio quam subjungit, habet quatuor membra; dicit enim Dominum dedisse panem, et vinum, ut Apostoli secreto edoceri sinceram veritatem, possent aliis omnibus explicare ista quatuor. Primo, quomodo panis, et vinum caro sit et sanguis. Secundo, quomodo causæ effectibus conveniant. Tertio, quomodo diversa nomina, vel species ad unam reducantur essentiam. Quarto, quomodo et significantia, et significata iisdem vocabulis censeantur.

Primum membrum a nobis rectissime exponitur. Dicimus enim Apostolos facile intellexisse, et aliis explicare potuisse, quomodo panis esset caro; quia vere panis ille sanctificatus, qui exterius panis videbatur communis, et usitatus, caro Domini erat dicente ipso: *Hoc est corpus meum.*

Secundum etiam membrum nos recte exponimus. Intellexisse enim Apostolos dicimus ex eo, quod acceperunt corpus sub specie panis quomodo causæ cum effectibus conveniant, id est, quomodo caro Domini vere nutrit et reficiat animas fideliter eam manducantium: id enim intellexerunt ex analogia panis, sub cujus specie carnem Domini sibi dari videbant.

Tertium quoque membrum recte exponimus. Dicimus enim Apostolos intellexisse, quomodo nomina ac species diversa ad unam reducantur essentiam: quia videlicet per consecrationem Eucharistiæ ex pane fit caro Domini, et unica tantum essentia remanet, carnis videlicet; quæ tamen diversa nomina recipit; nam et dicitur caro, quia talis est per effectum.

Denique quartum membrum recte a nobis exponitur, quomodo scilicet et significantia, et significata iisdem vocabulis censeantur, id est, cur panis Eucharistiæ dicatur caro, et cur caro Domini dicatur panis. Non caro Domini, quæ est res significata, potest dici panis, quia datur sub specie panis; et potest ille panis, qui exteriori specie sua corpus Domini significat, dici caro, quia revera quoad substantiam est caro. Itaque omnia coherant in nostra interpretatione. At ad-

versarius non ita facile se expedire potest, et præsertim quoad tertium membrum illius rationis. Quomodo enim, quæso, ad unam essentiam reducantur diversa species, id est, panis et caro, si nulla fit realis mutatio?

Respondet Petrus Martyr reduci ad unam essentiam, quia sunt unum sacramentum: Sacramentum enim Eucharistiæ integrum constat ex signo, et re significata. At absurdissimum est quod dicit. Cum enim signum et res significata sint opposita relative, quomodo potest unum aliquid ex signo, et re significata constare? Non enim vult ipse dicere, quod Catholicæ dicunt, sacramentum constare materialiter ex signo, et re significata reipsa præsentate, et cum signo conjuncta; sed formaliter constare ex signo, et re signata, quorum unum tantum abest ab altero, quantum cælum a terra; signum enim est tantum in terra, et res signata tantum in cœlo.

Septimum testimonium sumit ex epist. 6. lib. 1. ad *Magnam*, ubi scribit Cyprianus, corpus Domini panem vocari ex multorum granorum adnatione congestum, et sanguinem vinum ex botris pluribus expressum.

Sed nulla est hic nova difficultas; explicat enim Cyprianus, cur Dominus ex pane, et vino hoc sacramentum conficere voluit, et non ex aliqua alia re; rationem autem esse dicit propter analogiam, quæ est inter panem, et vinum, et Ecclesiam Domini, quæ per Sacramentum illud significatur.

Sed urget adversarius illa verba: « Panem vocavit corpus; » atque inde colligit, « ergo panis est corpus; non est autem proprie; ergo tropice ». Respondeo: panem ex Cypriani sententia vocatum esse a Domino corpus, cum dictum est in cœna: *Hoc est corpus meum.* Quare panis vocatus est corpus, sed ipsa vocatione factus est vere corpus; et ideo non sequitur, panem, dum est panis, esse corpus, sed qui fuerat panis, jam esse corpus. Quemadmodum cum exercitus privatum aliquem militem appellabat imperatorem, ipsa appellatio fiebat ille imperator; nec poterat dici: homo privatus est imperator, sed qui fuerat paulo ante privatus, nunc est imperator.

Octavum testimonium proferunt ex lib. II. epist. 3 ad *Cecilium*, ubi sic legitur: « Nec potest videri sanguis ejus, quo redempti sumus, esse in calice, quando vinum desit calici, quo Christi sanguis ostenditur. » Et infra: « Videmus in aqua populum intelligi, in vino

vere ostendi sanguinem Christi. » Et infra : « Sic vero calix Domini non est aqua sola, aut vinum solum, nisi utrumque sibi miscetur : quomodo nec corpus Domini potest esse farina sola, aut aqua sola, nisi utrumque adunatum fuerit, et copulatum, et panis unius compage solidatum. » Ex hoc loco deducunt adversarii primo, vinum necessario debere esse in calice, etiam post consecrationem. Nam post consecrationem vinum ostendit sanguinem Domini; quod autem non est, nihil potest ostendere. Secundo, eo vino sanguinem Domini ostendi, id est, significari, ac proinde non esse in calice Domini, nisi figurate. Tertio, eo vino non ostendi sanguinem presentem, et in calice reipsa existentem, sed absentem. Nam eo modo per vinum ostenditur sanguis, quo per aquam populi : populi autem non sunt in calice, nisi significative. Hoc argumentum arguit Petrus Martyr, Petrus Boquinus, Beza, et alii.

Respondeo : locum hunc Cypriani, quo Petrus Martyr lib. *contra Gardinerum*, objectione 175, in fine gloriatur, ita perspicue asseri suam sententiam, ut ex nullo alio possit asseri clarius, nihil omnino pugnare cum sententia catholicorum, sed aperte destruere sententiam hæreticorum.

Observandum est enim, multum interesse inter has duas propositiones : Vinum est sanguis Domini, et sanguis Domini est vinum. Nam prior propositio docet vinum esse sanguinem per similitudinem; reipsa autem, et proprie esse vinum, non sanguinem : posterior contra docet, sanguinem esse vinum per similitudinem; reipsa autem, et proprie esse sanguinem, non vinum; nec enim proprie esse potest, aut vinum sanguis, aut sanguis vinum, cum res illæ sint specie diversæ, et (ut loquuntur) termini disparatæ. Hinc fit, ut prior propositio, si apud Cyprianum vel alium Patrem inveniatur, non sit pro nobis, neque contra nos : posterior autem sit aperte pro nobis contra adversarios. Nam illa propositio : Vinum est sanguis Christi significative, solum requirit, ut in Eucharistia sit vinum, quantum ad id, quod significat, id est, quantum ad accidentia exteriora : nam, ut supra ostendimus, ratione accidentium tantum vinum significat. Vere autem in Eucharistia remanet vinum, quantum ad accidentia significantia sanguinem Christi. Utrum autem cum accidentibus illis sit in Euchari-

stia substantia vini, aut ipse Christi sanguis; illa propositio nihil dicit, atque ita neque est contra nos, neque pro nobis. Altera autem propositio, nimirum : Sanguis Christi est vinum per similitudinem, est omnino pro nobis : nam requirit necessario ut in calice sit sanguis proprie, qui tamen habeat cum vino similitudinem. Neque possunt dicere, sanguinem Domini esse alicubi; quoad accidentia, non quoad substantiam, ut nos dicimus de vino. Nam non est impium separare accidentia vini ab ipsa ejus substantia : impium autem esset separare accidentia realia Christi ab ejus substantia, id enim esset Christum vere perimere.

Jam igitur adversarii in Cypriano priorem tantum propositionem videre potuerunt, quæ, ut ostendi, non est contra nos : at posteriori etiam illis in eodem loco Cypriani ostendimus, quæ est apertissime contra eos. Sic enim loquitur in illa epistola non procul a principio : « Nam cum dicat Christus : Ego sum vitis vera, Sanguis Christi non aqua est utique, sed vinum. Nec potest videri sanguis ejus, quo redempti sumus, esse in calice, quando vinum desit calici, quo Christi sanguis ostenditur. » Hæc ille. Ubi sicut dicit, Christum esse vitem, non vitem esse Christum; ita dicit, sanguinem ejus esse vinum, non vinum esse sanguinem : et cum sanguinem, quo redempti sumus, dicit esse in calice, sed demonstrari debere per vinum, quia sanguis est similis vino, non aquæ. Et infra citat illud Genes. XLIX : *Lacabit in vino stolam suam, et in sanguine uvæ amictum suum*. Et illud Isai. LXIII : *Quare rubicunda sunt vestimenta tua, et indumenta tua velut a calcatione torcularis?* (1) ut probet sanguinem Domini dici vinum, non vinum dici sanguinem. Non enim Dominus lavit stolam suam (id est, carnem suam in passione) vino significante sanguinem, sed vero sanguine, qui habet cum vino similitudinem. Habemus ergo in Cypriano posteriorem illam sententiam, quam ostendere volebamus.

Jam ad illa tria, quæ ex Cypriano colligebant adversarii, nullo negotio responderi potest. Ad primum dico, vinum debere esse in calice, saltem quoad accidentia, ut diximus, quia per ea sanguinem ostendit. Ad secundum dico, sanguinem Domini vino significari, sed presentem in calice, non absentem. Nam ut ex Cypriano audivimus,

(1) Gen. XLIX, 11; Isai. LXIII, 2.

quod est in calice, vinum dicitur per similitudinem, sanguis autem est per proprietatem, et is sanguis, quo redempti sumus. Ad tertium dico, comparationes non in omnibus rebus convenire debere. Quare, licet dicat Cyprianus per vinum significari sanguinem, per aquam populos, non tamen inde colligi debet, in omnibus pares esse populos, et sanguinem Domini, ut si sanguis vere in calice sit, ibi etiam populos esse oporteat. Nam alioqui sanguis Domini significatur ut pretium, et ut potus, populi autem non ita significantur : et denique principaliter in Eucharistia representatur corpus, et sanguis Domini, secundario autem populi. Ac de Cypriano hæc tenemus.

CAPUT X.

QUARTA ÆTAS ECCLESIE AB ANNO DOMINI
300. AD 400.

Testimonium Nicæni Concilii.

Sequitur nunc ætas Ecclesie quarta, in qua habemus insignia testimonia, videlicet Nicæni, I. concilii, Athanasii, Hilarii, Cyrilli Hierosolymitani, Ambrosii, Basilii, Optati, Gregorii Nysseni, Gregorii Nazianzeni, Ephrem, et Epiphani. Ac primum exstat testimonium Nicæni concilii I, in Actis ejusdem concilii in Vaticana Bibliotheca his verbis : « Item etiam hic in divina mensa ne humiliter intenti simus ad propositum panem, et calicem, sed attolentes mentem, fide intelligamus situm in sacra illa mensa agnum illum Dei, tollentem peccata mundi, increante a sacerdotibus immolatum, et pretiosum ipsius corpus, et sanguinem vere nos sumentes credere hæc esse nostræ resurrectionis symbola : propter hoc enim neque multum accipimus, sed parum, ut sciamus non ad satisfactionem, sed ad sanctificationem sumi. »

Hæc testimonium agnoscent etiam adversarii, ut Joannes Oecolampadius in *Dialogo cum Nathanaele*, Joannes Calvinus lib. IV. *Instit.* cap. 17. §. 36, Petrus Boquinus in lib. *de Cena Domini* contra Hæsiusium, Wilhelmus Klebitius in lib. *de Victor. veritatis* in solutione tertii argumenti : ac nituntur ipsi gravissimum hoc testimonium ad suam hæresim stabilendam trahere, quasi concilium

admoveat, ut non queramus Christi corpus in sacra mensa sub speciebus panis, sed in cœlum mente conscendamus, atque ibi fide Christi corpus comedamus. Sed falluntur apertissime. Jubet enim concilium, ut non hæreamus in speciebus panis, et vini quasi nihil ibi sit, nisi quod oculi nobis renuntiant, sed fide intelligamus ibi vere esse corpus Christi, licet corporalibus oculis non videatur.

Hanc esse concilii sententiam, ita probari potest. Primo, quoniam concilium, postquam dixerat non humiliter hærendum esse in pane et vino, sed mentem attollendam, adjungit, fide conspiciendum agnum Dei situm in sacra mensa. Debeuisset autem secundum adversarios dicere, fide conspiciendum esse Christum in cœlo ad dexteram Patris. Vult igitur concilium, ut ad ipsam mensam attendamus, sed in ipsa non tam symbola externa, quam quod sub ipsis latet consideremus. Klebitius per sacram mensam intelligit cœlum; dicit enim, concilium velle, ut in cœlesti mensa, non in altari lapideo agnum Dei queramus. At fallitur apertissime. Nam concilium in eadem divina, et sacra mensa ponit symbola panis et vini, in qua ponit agnum Dei, ut patet ex primis verbis : « Hic in divina mensa ne humiliter intenti simus ad propositum panem ». Atqui symbola panis non sunt in cœlo, sed in altari lapideo : ergo divina mensa non est cœlum, sed altare in terris. Ac ne forte dicant in altari esse corpus Christi significative, et concilium velle, ut non attendamus ad symbola, quatenus sunt res materiales, sed quatenus Christum representant, addidit concilium illam particulam, *situm*. Cum enim dicit agnum Dei situm esse in sacra mensa, et eundem agnum opponit symbolis, manifeste declarat, agnum Dei vere et proprie ac reipsa esse in mensa, et non solum quatenus per symbola representatur.

Secundo idem probatur ex eo, quod concilium dicit, agnum Dei in sacra mensa a sacerdotibus immolari; nam per agnum omnes intelligunt ipsum Christum, ut distinguitur contra symbola, quem adversarii solum in cœlo esse dicunt. At non potest manibus sacerdotum immolari, si tantum est in cœlo; neque enim tam longas manus habent sacerdotes, ut ad cœlum pertingant.

Tertio probatur ex illis verbis : « Pretiosum corpus ejus non vere sumentes ». Quorsum enim illud, *vere*, nisi ut opponatur figuræ? « At, inquam, nos vere sumimus